

ӘОЖ 305.8

Сайран ӘБУШӘРІП

*философия ғылымдарының кандидаты, доцент
Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ
Түркология ҒЗИ-ның жетекші ғылыми қызметкері*

АДАМ – НӘСІЛ – ЭТНОС: ПАЙДА БОЛУЫ ЖӘНЕ ЭВОЛЮЦИЯСЫ

Мақалада нәсіл мен этностың пайда болуы мен эволюциясы сөз болады. Бұл ретте түрлі көзқарастарға, атап айтқанда, моногенистер мен полигенистердің позицияларына орын берілген. Нәсілдік теория бойынша, қарама-қарсы бағытты ұстанған авторлардың уәждері мен дәйектемелері келтіріледі. Алайда нәсілдер мен этностардың бірдей мүмкіндіктер мен қабілеттерге ие емес екендігін растайтын деректер, мәліметтер және фактілерді алға тартқан авторлардың дәйектемелерін қабылдасқа лажсыз жоқ. Ал халықтардың бәрі бірдей тең, сондай-ақ психикалық және ақыл-ой қабілеттері бойынша олардың айырмашылықтары жоқ деген авторлардың генетикалық жағынан сенімді де нақты фактілері жұптаңдау екендігі тілге тиек етіледі.

Мақалада адам бойы мен болмысында нәсілдік және этностық белгілердің өзара байланыста екендігі көрсетіледі.

Кілт сөздер: Нәсіл, этнос, моногенизм, полигенизм, моноцентризм, полицентризм, маркер, ген, хромосома, ішкі секреция

Адам мен этностың пайда болуы және олардың табиғаты жөнінде түрлі пікірлер айтылып, тұжырымдамалар негізделуде. Бұлардан тек ақылға сыйымдысын, ғылыми негізі барын ғана кәдеге асыруға болады, әрине. Бұл ретте нәсілдік теорияны дәйектеуге күш салып жүрген авторлардың қарасы әжептәуір екендігін айта кеткен жөн. Олардың адамдар мен этностардың жер-жерлерде бір-біріне тәуелсіз әр уақытта пайда болғандығы және нәсілдік, этникалық ерекшеліктерді сапалық жағынан төмен және жоғары дәрежелерге жіктеуге болатындығы жөніндегі «дәйектемелерін» ұшыратуға болады. Егер бұл тұжырымдамалар жан-жақты дәйектелініп, олардағы фактілер расталынып жатса, қабылдасқа лажың қалмас. Шынында да адамдардың бәрі табиғатынан бірдей дарынды болып туыла бермейді емес пе?

Бұл ретте В. Б. Абдеевтің нәсілдік теорияның көлемді тарихнамалық очеркін жазып, адамдардың нәсілдік айырмашылықтарына қатысты мол ақпаратты өзінше сараптап бергендігі назар аудартады [1]. Бірақ та бұл мәселе тұрғысында оның соншалықты біліктілік таныта алатынына күмәндана қарйтын авторлар да бар. Дегенмен әр түрлі көзқарасты ұстанатын авторлардың еңбектеріндегі ой-пікірлер және тұжырымдармен танысып, оларды бойға сіңіре отырып қазақы қауымның қазіргі жағдайын жақсырақ түсініп алуға болады деп білемін. Бүгіндері әр-әр жерде ұлттараралық

қатынастарда қақтығыс-қайшылық анық бой көрсетуде. Әрине, ұлттық революцияның барлық жерде әрқашанда тыныштық пен ізгіліктілікті орнықтыра бермейтіні рас, бірақ онымен есептеспеуге және болмайды. Бұдан тысқары, дүниежүзілік үдерістердің қайсы бағытта өрбитінін, ел ішіндегі жағдайды шынайы бағамдай алу үшін де бірінші кезекте этнос мәселесі зерттелуі керек. Әсіресе, қазақ қауымының басқа халықтардың ықпалында болуы мен тұрмысының жағдайынан туындайтын заңдылықтарды зерделеудің маңызы зор. Ол үшін нәсіл мен этнос, этнос пен ұлт, ұлт пен қоғамның, ұлт пен биліктің арақатынастарын, ұлттық қозғалыстар күштерінің сипаты мен мақсатын, қазақ халқының этникалық тағдырын біліп алу аса қажет. Этнос қалай өмір сүреді және неліктен тіршілігін тоқтатады, құрылған мемлекеттің этнос тағдырына ететін әсері қандай деген сұрақтарға жауап берілуі ләзім.

Л.Н. Гумилев «Этногенез и биосфера Земли» еңбегінде этнос ғарыштық сәулеленуге байланысты пассионарлық дүмпудің нәтижесінде пайда болады дейді. В. Шнирельман пассионарлық теория этникалық бірыңғайлықтың (идентификацияның) символдық сипаттас екендігін ескермейді дегенді алға тартады. Ал Дж. А. Тойнби этностың пайда болуы қоршаған ортаның қарсылық әсерлерінің ауысып отыруына байланысты деп тұжырымдайды [2]. Бұл ретте бірсыпыра антропологиялық және биогенетикалық пайымдаулар айтылып, дәйектелгендігін ескерген жөн.

Адамның маймылдан тарағандығы туралы болжам дәлелденбеген. Бүгінгі күнде адамның пайда болуының көпшілік қабылдаған теориясы жоқтың қасы. Ендеше, қарама-қарсы позицияда тұрған авторлардың көзқарастарын дұрыс екен деп қабылдай беруге болмас. Алайда оларды салғастырып қарастырудың артықшылығы жоқ. Мәселен, кейбір авторлардың пікірінше, ақшыл түсті, сопақ бет еуропалықтардың (долихокефальдардың) ата-бабалары – кроманьондықтар. Олардың маймылдарға ешқандай қатысы жоқ. Және де Солтүстік мұзды мұхит жағалауларында маймылдар мекендемеген. Ал негрлердің тегін неандертальдықтардан іздеу керек. Әуел баста кроманьондықтар мен неандертальдықтардың арасында ешқандай байланыстар болмаған. Кейініректе алғашқы адамдар деградацияға ұшырап, маймылдар пайда болған [3]. Мұндай пікірді насихаттауға бағыштап еңбек жазған танымал антропологтар мен биолог-генетиктердің саны жеткілікті [4]. Олардың пайымдауынша, кроманьондықтардың бас сүйектері қазіргі адамдардікіне қарағанда көлемдірек. Мұның өзі шынында да белгілі бір деградацияның болғандығын айғақтайды. Ал монголоидтықтар, негроидтықтар, австралоидтықтар немесе қызыл тәнділер деп аталып кеткен американоидтықтардың кроманьондықтарға қатысы жоқ. Соңғылар қазіргі адамдардың – баскілер, корсикалықтар және берберлердің алғашқы арғы бабалары. Филологтар (У. Рипли, Г.Ф. Осборн) кроманьондықтардың тіпті тілінің кейінгі иегерлері баскілер есептелінеді, деп біледі. Ендеше,

Әбушәріп С. Адам – нәсіл – этнос: пайда болуы және эволюциясы.

адамзаттың Жердің бір нүктесіндегі бір ғана топтан пайда болып, Жер шарының басқа аймақтарына таралған деген теория фактілерге үйлеспейді.

Осынау моногенизмге қарсы полигенистік теорияны ұстанатындар өздерінің уәждерін келтіреді. Жаңа заманда полигенизм идеясын Еуропада швейцарлық дәрігер Г.Б. Парацельс алға тартқан. Ол жаңадан табылған аралдар тұрғындары Адам Ата мен Хауа Ананың ұрпақтары емес және олардың қаны мен тәнінің құрылымы біздердікіндей деп болмайды деген еді. 1600 жылы полигенизмді насихаттағаны үшін Дж. Бруноны өртеп жіберген. Адамның табиғи жолмен пайда болғандығы жөніндегі ежелгі болжамдарды еске алғаны үшін ғалым Ванинидің тілін кесуге үкім шығарылған. Ч. Г. Смит бір нәсілдің екіншісінен пайда болуы мүмкін емес деп тұжырымдаған (1848 ж.), ал Ж. Л. Агасис олар Жер шарының түрлі аймақтарында бір-біріне байланысыз жағдайда пайда болған деп есептеді. Солтүстікте ешқандай маймылдар болмаған, ал ақ нәсіл ұрпақтары Солтүстіктен Оңтүстікке қарай жылжып отырған. Мұның өзі Д.К. Нотта мен Д. Р. Глидонның еңбектерін негізге ала отырып жасалған адамзаттың генетикалық бірлігі жөніндегі тұжырымды жоққа шығарады.

Бұл ретте аталмыш көзқарастың ғылыми негізі бар деуге болатын тұжырымдамаларға қайшы келетінін атап өткен жөн.

Россиялық антрополог Л. Криживицкий өзінің «Антропология» (1901) атты кітабында салыстырмалы тіл білімі мен мәдениеттанудың деректерін және т.б. ғылыми мәліметтерді саралай отырып, бастапқыда адамзат ұрпақтары қоғамдық және мәдени жағынан бір-бірінен тәуелсіз дамыған топтарға бөлінгендігін, тілдердің бірнеше жерде пайда болғандығын, от пен садақты пайдалана білу сияқты мәдени жаңалықтар Жер шарының көптеген аймақтарында ашылғандығын тілге тиек еткен. ЮНЕСКО қабылдаған (1964) декларацияда адамзаттың түрлі топтарының қашан, қалай оқшауланып өмір сүргендігі жөніндегі мәселенің басы ашық қалуда делінген. Сонымен полигенизм теориясы Жердің түрлі орталықтарында алуан нәсілдердің бір-бірінен тәуелсіз пайда болғандығы жөніндегі полицентризм теориясымен толықты. Бұл теорияны В.Г. Алексеев, А.Л. Монгайт, А. И. Першиц (История первобытного общества. М., 1982) қолдайтынын білдірген. Американдық антрополог К.С. Кун (Происхождение рас, 1963) және К. М. Хаилов «К эволюции теоретического мышления в биологии: от моноцентризма к полицентризму» (1973) деген мақаласында адам өмірлік маңызы бар қажеттіліктерін Әлемнің барлық аймақтарынан таба алады, ендеше, биохимиялық тұрғыдан полицентризм идеясы басымдылыққа ие болуы керек деп жазады. А.А. Зубов та бұл идеяның жақтаушысы ретінде еңбек жазған [5]. Айта кету керек, нәсілдердің бір ошақтан пайда болуы жөніндегі тұжырымдаманы совет археологі П.И. Борисовский, антрополог Г. Ф. Дебец сынға алған еді.

В.Б. Авдеев нәсілдік белгілер ортаға бейімделудің нәтижесі емес, одан мүлдем тәуелсіз түрде, толықтай тұқым қуалаушылық факторымен анықталады десе, зоолог К.Ф. Рутье түрлердің тұрақтылығы жайлы метафизикалық көзқарасты сынап, ағзалардың қай қайсысы болса да айналадағы ортаның әсерінен өзгереді деген еді.

Тұқым қуалаушылық негізгі хромосомаларда орналасқан гендер арқылы жүзеге асырылады. Ағзалардың жасушаларында ондаған хромосомалар мен онда орналасқан мыңдаған гендер болады. Олардың саны шамамен 28 000 екен деген болжам да жоқ емес [6]. Жыныс жасушалары ұрықтанғанда аталық және аналық хромосомалары бірігеді, осыған байланысты ағзаның келесі ұрпақтарында жекеленген жаңа белгілер қалыптасады. Сондықтан әр бір түрдің ұрпақтары ата-енесінің көшірмесі бола алмайды. Бір белгінің дамуына аналық ағзаның гендері, ал екінші біреуіне аталықтың гендері көбірек, үшіншісіне аталықтың да аналықтың да гендері бірдей әсер ететін болады. Пайда болған жаңа өзгерістер тұқым қуалау арқылы келесі ұрпақтарға беріліп отырады.

Тіршілік үшін күрес жүріп жатады: бір түрге жататын құстар арасындағы ұя салатын жер үшін бәсеке немесе жыртқыштардың бір-бірімен жемтігі үшін қақтығысы. Кейбір балықтар өздерінің итшабақтарымен қоректенсе, шағалалар өз балапандарын жеп қояды, сарышымшық балапандарын ұясында таптап тастайды.

Аңызак желді арал өсімдіктері жер бетіне төселіп өседі, ал шөлді жерлердегі өсімдіктердің тамыр жүйесі 10-15 м тереңдікке жетеді, жапырақтары тілімделіп тікенекке айналады.

Дарвин табиғи сұрыпталу деп сол түр үшін пайдалы белгілері мен қасиеттері бар даралардың нақты тіршілік жағдайларында тірі қалып ұрпақ беру мүмкіндігін айтты. Табиғи сұрыпталу әрекетіндегі түбегейлі мәселе даралардың тірі қалуы және олардың әр түрлі жолдармен көбеюге қабілеттілігі болып есептеледі. Өйткені, көбеюге қабілетті дара ғана популяция генофондысына нақтылы үлес қоса алады. Көбейіп ұрпақ қалдыруға қабілеті жоқ даралардың эволюциялық мәні де болмайды. Ендеше, ағзаның бұл қасиеті табиғи сұрыпталудың генетикалық эволюциясының критерийі болып табылады.

Бейімделушілік деп (түрдің) нақтылы орта жағдайларында тіршілік етіп ұрпақ қалдыруын қамтамасыз ететін арнайы қасиеттердің пайда болуын айтады. Құстардың ұшуға, балықтардың жүзуге ыңғайлы келуі, ал топырақ астында тіршілік ететін жануарлардың сезім мүшелерінің нашар жетілуі – бейімделушіліктің мысалдары.

Адам мен шимпанзе гендерінің 99 %-і ұқсас. Олардың қан құрамы ұқсайды. Қортық шимпанзенің сәйкес қан тобын адамға құюға болады [7, 228]. Осы ұқсастықтардың бәрі де адам мен адамтәрізді маймылдардың арасындағы жақындықты мойындауға жетелейді. Дегенмен де қазіргі кезде

тіршілік ететін адам тәрізді маймылдардың ешқайсысын адамның тікелей арғы тегі деуге болмайды.

Адамның арғы тектерінің өзара сөзбен қарым-қатынас жасауы адам миының дамуына, ойлау қабілетіне ықпал жасады. Сөз бірте-бірте тәрбие құралына айналды. Сөйтіп қоғамда табиғи сұрыпталу өз мәнін бірте-бірте жойды. Оның есесіне әлеуметтік әрекет (еңбек ету, сөз) адам эволюциясында негізгі орын алып отыр. Ойлау, сөйлеу, ұжымдасып еңбек ету қабілеттері ешқашан тұқым қуаламайды. Тек адамның морфологиялық және физикалық ерекшеліктері ғана тұқым қуалайды. Сондықтан да қоғамдық құрылыста әрбір аға ұрпақ өз білімін, тәжірибе-өнегелерін кейінгі ұрпаққа тәрбие және білім беру кезінде беріп отырады.

Төрткүл дүние ғалымдарының бірсыпырасы нәсілдердің бір-бірінен ақыл-ойы, денесінің құрылымы жөнінен айырмашылығы жоқ, олар өзара тең деген тұжырымға келген. Бірақ та Батыстың фильмдерінде ақ түстілердің басқалардан артықшылығы насихатталып жатқаны белгілі. Біздің елімізде де өзінікін мансұқтап, қор тұтып, өзгелерді зор тұтқан қазақтың тұтастай бір ұрпағы қалыптасып та қалды.

1966 ж. БҰҰ-ның Бас Ассамблеясы 21 наурыз күнін «Халықаралық нәсілшілдікті жою күні» деп жариялау туралы шешім қабылдап, бекітті. Алайда бұл тұжырымдарға қарсы эксперименталдық фактілер негізінде өз уәждерін негіздейтін авторлардың қарасы әжептәуір екендігін айта кеткен жөн. Олардың жазуынша, қан сарысуының компоненттерінен генетикалық жағынан этникалық айырмашылықтарды көруге болады. Құлақ құлығы мен алақан бедерінен нәсілдік айырмашылықтарды білуге болады. В.А.Спицин халықтардың бөгделік дәрежесін эмпирикалық жағынан есептеуге мүмкіндік беретін гендік дифференциацияның (Gst) тұжырымдалған коэффициентін шығарады. Оның зерттеулеріне қарағанда, нәсілдік белгілер қоршаған орта жағдайларына бейімделудің нәтижесі болмастан, табиғаттың түрлі нәсілдерге үлестіріп берген генетикалық безендірілуі. Бұл тұжырым африкалық-американдық негрлердің соңғы 400 жылдық тарихында осы уақытқа дейін климаттың ауысуына байланысты олардың ағарып кеткендігінің байқалмағандығымен немесе голландық қоныс аударушылар-бурлардың ОАР-дағы ақ түстес ұрпақтарының қарайып кетпегендігімен расталынады. Айта кету керек, экватордан алыстаған сайын, мейлі ол жер Солтүстік полюс немесе Оңтүстік полюс болады ма, бәрібір орташа жылдық температура мен жылдағы Күндік күндердің саны бірдей өзгереді, бірақ қара тәнді тіршілік иегерлері күн шуағы молынан түсетін және қатты қыздыратын барлық жерлерде емес, Африкада өмір сүреді. Негроидтар Орталық Америкада да, Оңтүстік Америкада да, Азияның көп бөліктерінде де, әсіресе Еуропаның экватордан бірдей қашықтықтағы бөліктерінде де құралмаған. Солтүстік жартышарының бірде-бір континентінде тиісті климаттық поястарында о бастан табиғи негроидтарды таба алмаймыз. Мұның өзі негроидтық

нәсілдің күн сәулесінің әсерінен «қарайып» кеткендігі жөніндегі болжамды бейғылыми ретінде біржола жерлеп тастауға мүмкіндік береді. Н.А. Дубоваяның баяндамасында [8]: «Осы уақытқа дейін экваториалдық топтарға тән терінің өте күңгірттік пигментациясы Африка, Австралия континенттерінде немесе Оңтүстік Азияда ата-бабалары туылмаған индивидуумдардың бірде-біреуінде байқалған жоқ деп атап көрсетіледі. В.А. Спицынның айтуынша, европеоидтықтарда геннің жиілігі (Gc) 10 %-тен аспайды, ал негрлерде ол 30 %-тен жоғары. Нақ осы геннің жиілігі мен нәсілдерге тән иіс арасында байланыс бар екен.

Антрополог Л. Криживицкий түрлі елдердегі адамжегіштер арасында сауалнама жүргізіп, түрлі нәсілдер адамдарының талғамдық жағынан бір-бірінен айырмашылығы бар екенін анықтаған. Оның тұжырымдары ең анық дереккөздерге негізделіп жасалынған екен. Әсіресе, адам жегіштердің талғамдық ерекшелігін олардың микроаналогтары-қансорғыш насекомдары растайды. Танымал антрополог және гематолог Б.Н. Вишневский [9] «түрлі нәсілдер насекомдарының қожайындарының қанындағы химизимге бейімделуіне байланысты олардың айырмашылықтарының болатынын көрсетеді. Түрлі нәсілдер өкілдерінің насекомдарын зерттеу тайпалардың туыстық байланыстары жөніндегі ақпаратты анықтауға жәрдемдеседі. Бит және басқа паразиттер өздері соратын қанның сапасын аса сезімталдықпен ажырата алады екен. Ал танымал француз антропологі Жан Жозеф Видей XIX ғасырдың басында былай деп жазған еді: Дәл сондай сүтқоректілер мен құстар және басқалардың әрбір түрінің өзінің насекомдары бар. Бұл насекомдар тек сол түрден ғана табылады. Негрлердің де ақ нәсілдің өкілдерінен өзгеше биті болады. «Негрлік биттің басы үш бұрышты, денесі кедір-бұдырлы, ал түсі нақ негрдің өзінікіндей қап-қара болып келеді [10, 8].

Авторлардың келтірген уәждеріне қарасақ, экватордан Солтүстікке немесе Оңтүстік полюске қарай барған сайын ортажылдық температура мен шуақты күндердің саны жыл сайын бірқалыпты өзгереді, бірақ қара тәнді тіршілік иелері күн сәулесі молынан жарқырай түсіп, қатты жылытатын барлық жерде емес, көбінесе Африкада тұрады. Негроидтер Орталық немесе Оңтүстік Америкада да емес, Азияның басым бөлігінде де, әсіресе Еуропаның экватордан бірдей қашықтықтағы бөліктерінде де пайда болмаған.

В.А.Спицин «Ірі нәсілдердің әрбірі өзіне ғана тән өзгеше гаммоглобулиндеріне (фосфор қышқылы бар минералдар) мысалы, бала жолдасы – шуының сілтілі фосфатаздарының гендік кешеніне ие болады», дейді. Бұл ретте «Народы России» (М., 1994) атты Энциклопедияның авторлары мына жайтқа назар аудартады: «Әр түрлі ауруларға қарсы қорғаныс реакциясын қамтамасыз ететін иммуноглобулиндер мен қан ағымындағы темір иондарының қалыпты циркуляциясын қамтамасыз ететін трансфериндер жүйелері бойынша ірі нәсілдер ажыратылады». Түрлі

Әбушәріп С. Адам – нәсіл – этнос: пайда болуы және эволюциясы.

нәсілдер мен халықтардың өкілдерін бір-бірінен белок құрылымы, иммундық жүйенің биохимиялық құрамы мен қанның электро-магниттік қасиеттері де ажыратып тұрады. Құлақ құлығының биохимиялық құрылымы адамның нәсілдік тегі туралы біршама мәліметтерді береді.

Э. Бауэр, О. Фишер және Ф. Ленц «Учение о человеческой наследственности» (1936) атты кітабында «Адамдардың нәсілдік ерекшеліктері негізінен ішкі секрецияның (бездердің адам организмі үшін маңызды заттек болып шығаруы) айырмашылықтарына байланысты. Нақ осылар дененің конституциясын, интеллектуалдық-психикалық және басқа нәсілдік ерекшеліктерін анықтайды деп тұжырымдады. М.Г. Абдушелишвили мен В.П. Волкова-Дубровина «тері түр-түсінің кейбір физиологиялық ерекшеліктермен белгілі бір байланыста екендігі байқалады. Ең ақ түстес адамдарда қанның баяу ағымы мен сүйек ткандарының минералдық жағынан өте қаныққандығымен, ал күрең түстес жандардың склеттері минерализациясының шамалы мөлшерде болатындығы және қан ағымының қарқындылығымен ерекшеленеді дейді» [11].

Осынау зерттеушілердің пікірінше, XX ғасырдың соңы мен XXI ғасырдың басында, барлық адамдар бірдей құрылымдық материалдардан құралады деп сендіруге тырысқан авторлар болды. Олардың бұл болжамдарына моногения жақтаушылары қатты жабысып алып, Орталық Африка топырағында өмір сүрген «қара Евадан күллі адамзаттың әулеттері тараған-мыс» деген идеяны қоғамдық санаға сіңдіруге тырысты. Бірақ ақ ниетті генетиктердің зерттеулері бұл тұрғыда басқа қорытынды жасауға мүмкіндік беретінін көреміз. Содан соң бұл Еваның ұрпақтары Солтүстікке қоныс аударып, бәрі бірдей ағарып кетеді, басқалары шығысқа барып, сарғайып көздері қылиланып қалған.

Танымал совет биолог И.И.Шмальгаузен тұқым қуалау кодының (шартты белгілер жүйесі) сыртқы факторлардың тікелей әсерінен тұтастай алғандағы бүкіл организмнің және клетканың реттеушілік механизмдерімен, сондай-ақ ядролық қабығымен қоршалынғандығының дәлелін тапқан [12]. Өз бетімен өмір сүретін организмнің өмірі бойында пайда болған – «алынған» белгілерінің тұқым қуалау арқылы берілуі мүмкін емес. Өйткені, бұл «алынған нәрсе» организмдегі тек информацияның өзгерісіне ғана қатысты және сол организммен бірге жойылады. Бұл реттегі генетиктердің мутацияның (тектік өзгерістің) рөлі жөніндегі пайымдауларына орай айтарымыз мынаған саяды: ол шын мәнінде кездейсоқтық сипатқа ие, бұдан тысқары мутациялардың өз бетімен ешқандай өзгерісі болмайды, өйткені олар тұқым қуалаудың нәсілдік белгілеріне байланысты белгілі бір шекараларда ғана болуы мүмкін. Бұл ретте басқаша пікірді ұстанатын авторлардың қарасы әжептәуір.

Модификациялық өзгергіштік – генотиптің өзгеруіне байланыссыз сыртқы орта жағдайларының әсерінен болған ағза фенотипіндегі белгілердің

өзгеруі. Өзгергіштіктің бұл типі тұқым қуаламайды. Н.И. Вавилов ұзаққа созылған модификациялық өзгергіштік біртіндеп мутациялық өзгергіштікке айналуы мүмкін деген қорытынды жасады.

Бірақ хромосомдық мутациялар әр түрлі себептерге байланысты пайда болады. Мысалы, температураның, ультракүлгін және рентген сәулелерінің, химиялық заттың, т.б. әсерінен мутациялар болатыны дәлелденді.

Гендік мутация гендердің молекулалық құрылымының өзгеруінен болады. Гендік мутациялардың пайда болуының негізгі себептері мыналар: а) ДНК молекуласындағы белгілі бір нуклеотидтің түсіп қалуы; ә) нуклеотидтердің орын ауыстыруы, т.б. нәтижесінде синтезделетін ақуыздағы бір аминқышқылының орнына басқа аминқышқылы орналасып, оның жүйесі бұзылады. Осының нәтижесінде ағзаның биологиялық қасиеті өзгереді де жасушалар мен ағзада ылғи жүріп жататын алмасу әрекеттері бұзылады. Мұның өзі ағзаның тіршілік қабілетін нашарлатады, ал кейбір жағдайларда өлімге душар етеді. Мутацияның тағы бір түрі геномға сырттан қосылуы арқылы түзіледі. Ол ағзаның қасиеттерін өзгертеді және көп жағдайларда вирустармен келген гендер арқылы ауруға ұшырайды.

Табиғи жағдайда жеке геннің мутациясы өте сирек кездеседі. Егер гендер тез және жиі өзгереді болса, онда түрлердің сақталуы мүмкін болмас еді де, әрбір ұрпақтағы ағзалар ата-енелеріне ұқсамайтын жаңа түрге айналып кетер еді [7, 145]. Н.И. Вавилов (1887-1943) гомологтық қатарлар заңын ашты. Бұл заңның мәні – бір-біріне генетикалық жағынан жақын немесе шығу тегі бір түрлер мен туыстардың тұқым қуалау өзгергіштігі ұқсас келеді [7, 146].

Демек, биологиялық информация ұрпақтарына биологиялық жолмен аналық жасушаның (яйцоклетка) ұрықтануы үдерісі арқылы беріледі. Адамның шашы мен терісінің түр-түсі, мұрны мен көздерінің пішіні ұрпақтан ұрпаққа үйрету арқылы емес, сперматозоидтың ұрықтануы арқылы беріледі.

Ешбір адам өмірге бір тілде сөйлейтін болып туылмайды. Баланың ата-аналары өзара және жақындарымен, сондай-ақ айналасындағы адамдармен қайсы тілде сөйлессе, балалары қайсы тілдің сөздерін естіп өссе, қайсы ортада қалыптасса, сол ортаның тілін қабылдап жетіледі. Тіл аналық жасушаның ұрықтануы кезінде берілмейді, ол үйретудің нәтижесі. Балаға тілден бастап, киім кию, тамақ пісіру әдістері, үй болып құрылудың тәсілдері информация ағынымен беріледі, оларды қайта-қайта қайталаудың нәтижесінде құлағына, санасына, бүтін бітім-болмысына сіңіріп барады. Демек, ұзақ уақыт бойы бір территорияда өмір сүріп, ортақ тілде сөйлеп, бір мәдениет құндылықтарын тұтынып, бір қоғамға біріккен адамдардың тобы – бұл этностық қауым және ұлттық бірлестік болып табылады. Дегенмен де биологиялық және рухани ерекшеліктердің тұқым қуалау арқылы берілетіндігі жөнінде пікір білдірген авторлар бар: «Дұрыс құрылған шежірелік картаға талдау жасау арқылы тек тұқым қуалайтын аурулар ғана емес дарындылықтың, білімге қабілеттіліктің, өнерге икемділіктің немесе

басқа да жағымды қасиеттердің ұрпақтан-ұрпаққа берілуі сипатталады. Мысалы, Құнанбай әулетінен тарағандардың ішінде ақын-композиторлар көп болған. Олар: Құнанбайдың баласы қазақ әдебиетінің классигі – Абай (Ибраһим), бала-немерелері - Шәкәрім, Әбдірахман, Мағауия, Ақан және басқалар» [7, 132-133]. Кейбір этностардың (мысалы, еврейлердің) этногенетикасын олардың тілі мен мәдениеті арқылы емес, шығу тегінің бірлігімен анықтау нәтижесін береді деген пікірді алға тартқан авторлар да баршылық [13].

Генетик Ю. Г. Рычкова 1998 жылдың 7-9 қазанында өткен халықаралық конференцияда («Раса: миф или реальность?») баяндама жасап («Генетические основы устойчивости и изменчивости рас») молекулярлық генетика нәсілдік айырмашылықтардың маркерлері болып табылатын ДНК-маркерлерін ашуда деді. Осынау конференцияның материалдары «Проблема расы в российской физической антропологии» (М., 2002) деген атпен баспадан шықты. Бұл еңбектің материалдары Ресейдің антропологиялық ғылымының ресми позициясы ретінде бағалануға лайық деген пікір айтылуда. Е.В. Балановскаяның осынау жинақтан орын алған баяндамасында ДНК-маркерлері, жекеленген генотиптердің (барлық гендер жиынтығы) классификациясы (жіктелуі) нәсілдік жүйелеуге толығымен сәйкес келетіндігі тілге тиек етілген. Оны қоспағанда Г.Л. Хит пен Е.З. Година негізгі нәсілдік айырмашылықтар айтарлықтай дәрежеде сәбидің ана құрсағындағы кезінде қалыптасады деп көрсетті [14].

Американдық генетик Дж. Нил қазіргі уақытта кез келген индивидуумды жақсы зерттелген үлкен этникалық қауымдастыққа 87%-тік дәлдікпен жатқызуға болады деп мәлімдеді.

Италияндық антропология мектебінің ең танымал авторитеттерінің бірі Джузеппе Серджи өзінің «Виды и разновидности человеческого рода» (1900) атты монографиясында: «Бір ғана бас сүйек бойынша аралас топтарға жататын этникалық элементтерді ажыратуға болады. Ең көне дәуірлерден бүгінгі күнімізге дейінгі аралықта бас сүйектердің ешқандай жаңа түрлері пайда болған емес» деп тұжырымдады.

Совет генетигі Н.П. Дубинин «Что такое человек?» (1983) атты еңбегінде «Адам миы генетикалық жағынан детерминделген (анықталған) қасиеттерге ие», деп жазды. Ресей ғылым академиясының Д.Н. Анучин атындағы антропология институтының краниологі Анучин маңдай алды сүйегі, самай сүйегі, төбе сүйегі және негізгі сына тәрізді сүйектердің самай шұңқырында қосылысып бітетінін анықтаған. Немістің ірі антропологі Георг Бушанның айтуынша, самай сүйегінің алдыңғы жағынан шыққан қосалқы бұтақша маңдай сүйегіне дейін барып жетеді. Жоғары нәсілдерде бұл қосалқы бұтақ өте сирек кездеседі («Наука о человеке. М., 1911): европеоидтықтарда – 1,6%, монголоидтықтар мен малайзиялықтарда – 3,7%, ал қара нәсілге жататындарда – 13%, австралиялықтарда – 15,6 %, папуастарда – 8,6% - ке

дейін кездеседі. Самай сүйегінің маңдай сүйегімен бұтақ арқылы жымдасуы горилла, шимпанзе және басқа маймылдарда тұрақты кездесетін жайт.

Ойген Фишер ми күшті болса бас сүйекті іштен кернейді де, маңдай және самай сүйектері бір-бірінен алыстайды, нәтижесінде олардың арасында жік пайда болады дейді. Анучиннің зерттеулеріне қарағанда, метопизм (маңдай сүйегінің екі жартысының қосылған жерінде пайда болған жік) – маңызды нәсілдік маркер, олай болса ол – әлеуметтік-мәдени маркер саналады. Адам психикасы мен интеллектісінің жоғары сапасын анықтайтын нақ мидың маңдай бөліктері сияқты кейбір индивидуумдардың да миы маңдай сүйегінің екі жақтағы бөліктерін ажырата түсіп, (метопизм деп аталатын) маңдай жігін туындататын қасиетке ие. Анучиннің бақылауынша, маңдай жігі бар бас сүйектің сыйымдылығы әдеттегі сүйектерге қарағанда 5 % - тей үлкен екен. Авдеевтің куәландырғанындай, интеллигентті тайпаларда, моңғол және ақ нәсілдердің жоғары өкілдерінде метопикалық жіктер австралиялықтар мен негрлерге қарағанда 9 есе көбірек болады. Мұндай жіктері бар индивидтер мидың үлкен массасына ие болып, ол денесінің мөлшеріне байланысты емес екен – маңдай жігінің сақталуы өз кезегінде индивидтердің психикалық және интеллектуалдық қабілетінің өте жоғары деңгейінің қалыптасуына әсер етеді [10, 12]. Антропологияның тағы бір білгір маманы В.В.Бунак «жалпы биологиялық заңдылық нормадан ауытқыған адамның маңдай жігі көбінесе мәдени нәсілдерде байқалып, мұның өзі бас мидың үлкеюі және оның маңдай сүйегіне түсірген қысымының артуымен байланысты» деп жазды. Бұл бағытта қалам тербеген шетелдік ғалымдардың ішінен Жорж Папийо, Георг Бушан, Марциано Лимсон, Венцель Леопольд Грубер, Иоганн Ранке, Герман Велькер, Йозеф Гиртль, Паоло Мантегаццаның есімдерін атауға болады. Танымал швед антропологиясы, Стокгольм университетінің профессоры Вильгельм Лехе өзінің «Человек, его происхождение и эволюционное развитие (М., 1913) кітабында бұл жөнінде нақты да тыңғылықты тұжырымын жасаған: «Маңдай жігінің сақталуы шын мәнінде, әдетте ақыл-ой артықшылығының критерийі болып табылады. Мұндай бас сүйектер өркениетті халықтарда жиі-жиі кездеседі. Осы автор күні бүгінгімізге дейін маңдай жігі бар адам тәріздес маймылдардың бірде-бір бас сүйегінің сипатталмағандығын ескертеді. Георг Бушан мәдени халықтарға қарағанда төменгі сатыдағы нәсілдер мұндай бас сүйектердың аз процентін береді деп көрсетті [16]. Мұның өзі, О. Фишер жазғандай, мидың сыйымдылық мөлшеріне байланысты екен. Бұл сыйымдылық немістерде 12,5 %, негрлерде 1% жағдайда кездеседі.

Орыстың нәсілтанушысы В.А. Мошкова негр балалары өздерінің психикалық қабілеті жағынан ақ нәсілді балалардан қалыспайды, олар оқуда да қабілетті, ұғымы да бар. Бірақ ер жеткен кезде бас сүйектерінің жіктері өсіп шығып және жақ сүйектерінің алға қарай шығуына байланысты оларда маймылдардағы сияқты процесс байқалады: индивидуум дамуға қабілетсіз

Әбушәріп С. Адам – нәсіл – этнос: пайда болуы және эволюциясы.

бола бастайды. Содан кейін миы сола бастайды. Мұның өзі бас сүйектері жіктерінің ертерек жабыса өскендігіне байланысты [17]. А.Г. Козинцевтің жазуынша (Этническая краниоскопия. Расовая изменчивость швов черепа современного человека. Л., 1988), европеоидтықтар мен монголоидтықтар бес белгі бойынша ажырады (1. Желке индексі. 2. Сына тәріздес жоғары жақ жігі. 3. Артқы бет сүйегінің жігі. 4. Көз астындағы бедер индексі. 5. Көлденең таңдай жігі.).

Адам бас сүйегінің құрылымындағы жіктерден басқа, ірі неміс антропологі Роберт Видерсгейм жазғандай, «әдетте бөлекше бітетін мұрын сүйектері кей-кейде бір сүйекке қосылысып кетеді және бұл жәйт жоғары нәсілдерге қарағанда төменгі нәсілдерде әлдеқайда жиі кездеседі. Бұл маймылдар үшін қалыпты жағдай. Ол шимпанзе өмірінің екінші жылында-ақ көрінеді».

Бұл ретте Ю.Д. Беневоленская адамзаттың бет әлпеті морфологиясының екі шектік вариантының бұрыннан-ақ бар екендігі жөніндегі тұжырымдамасын алға тартты: европеоидтік тип трапеция тәріздес, ал шығыстық – төртбұрышты морфотиптік болып келеді. В.П. Алексеев бұл морфотиптің бірі бастауыш, яғни өсудің төменгі фазасына, ал басқасы – ақырғысына жатады. Типтер айырмашылығы олардың пайда болуының өзара тәуелсіздігін көрсетеді деп жазды [18].

Френологияның негізін қалаушы Ф.И. Галль (1758-1828) жоғары психикалық функцияларды локализациялаудың 27 зонасын ажыратып көрсетті. Галль ақ нәсіл бас сүйегінің сыйымдылығы 75-тен 109 куб дюймге дейін, монголоидтық нәсілдікі 69-дан 93 дюймге дейін жететінін есептеп шығарды. Демек, мидың көлемі мен салмағы нәсілдерді айырушы маркерлер болып табылады. Сонымен қатар жекеленген халықтардың ми қатпарларының құрылымындағы айырмашылықтар анықталды [19]. Француздың ұлы антропологы Поль Топинар «Антропология» (1879) атты іргелі кітабында төменгі нәсілдердегі қатпарлар жуандау және күрделірек болады. Негрлер миының жүйкесі қалыңдау, миының заты еуропалықтардікі сияқты оншалықты ақшылдау емес» деп көрсетті. Карл Фогт ақ европеоидтықтардікіне қарағанда негрлер миының заты өте тығыз және қаттылау болып келеді деп мәлімдеген. Сондықтан олар болмашы соққыны сезіне бермейді. Жан Жозеф Вирей негрлер миының заты қара түстес болады дейді. Ал канадалық проф. Дж. Филипп Раптон «Эволюция и поведение рас» атты зерттеу жұмысында 7 жасар африкалық балалардың денесі еуропалық балалардан 16 % -ке үлкен, ал олардың миының периметрі 8 % -ке аздау. Ақ адамдарға қарағанда негрлердің басындағы нейрондар аздау (480 млн.-ға). Олардың миының көп бөлігі саналы ой-армандарға арналмай, күнделікті өмірлік маңызы бар функцияларды атқарумен айналысады. Қара нәсіл мен қара индивидуумның ең әлсіз жері – ақыл-ой аумағында жатыр деп жазды проф. И.А. Сикорский (Всеобщая психология с физиогномикой. Киев, 1904).

Автор басқа нәсілдердікіне қарағанда қара нәсілдің бас сүйектері мен миының салмағы аздау және соған сәйкес рухани қабілетері жетілмеген. Негрлер ешуақытта үлкен мемлекеттер мен державаларды құрмаған, тарих санасында жетекшілік рөл атқармаған. Олардың ең әлсіз жерін – ақыл-ойының әлеуетін портреттерінен, яғни жоғары орбитальдық бұлшық еттерінің нашар қысқаруынан байқауға болады, дейді.

Әрине, нәсілдердің пайда болуы уақыты мен алғашқы мекен-жайы белгісіз. Алғашқы нәсілдің саны қомақты болмаған. Олай болмаған жағдайда, олар тіршілік қамымен жан-жаққа тарап кету керек еді, сөйтіп топтаса өмір сүре алмаған болар еді. Және тұрақты биологиялық тұқым қуалаушылық белгілеріне ие нәсіл құрылмас еді. В.Л.Комаровтың айтуынша, жаңа бір нәсілдің пайда болуы үшін нәсілдік ерекшеліктер бір территорияда тұрған оның барлық бөліктерінен табылуы шарт. Нәсіл, яғни «Раса» сөзі санскрит тілінен аударғанда таза эссенция (заттардың берік еріндісі) мағынасын береді. Неміс ғалымдары Г.Ф.К.Гюнтер, О.Рехе, О.Фишер, американдықтар Т.Добжански, Э.Хутон, С.Гарн және орыс зерттеушілері Я.Я. Рогинский, М.Г.Левин және т.б. нәсіл – бұл басқа топтардан айрықша өзіне тән физикалық белгілер мен психикалық қасиеттерімен ажыралып тұратын адамдардың бір тобы. Бұл тұтастық ортақ шығу тегі, ұзақ уақыт бойы географиялық изоляцияда болуы және белгілі бір ареалда өмір сүруіне байланысты қалыптасады. Ендеше, В.Гинзбург және Т.А.Трофимованың жазғанындай (Палеоантропология Средней Азии. М., 1972), нәсіл сөзіне биологиялық құрылым мағыналас болып келеді.

Жер бетінде ең алғашқы адамдардың шыққан ортасы жайлы ғылымда қарама-қарсы көптеген пікірлер айтылған. Көпшілік ғалымдар ең алғашқы адамдар Африкада пайда болып, содан соң басқа құрлықтарға тараған деген пікірді қолдайды. Ю.А.Мочанов 1982-1985 жылдары Лена өзенінің жағалауынан бұдан 2 млн. жыл бұрын жасалған тас құралдар тауып, оларды пайдаланған алғашқы адамдардың шыққан жері Кіндік Азия (Қазақстан, Моңғолия, Солтүстік Қытай және Орта Сібір үстірті) деген деген пікірді ұсынды. Ал француз палеонтологі Лу де Бонис алғашқы адамдар Африкада емес, Грекияда пайда болған деген болжам жасады, өйткені ол тапқан алғашқы адамдардың арғы тегі деп саналатын уранопитектің сүйек қалдықтарының жасы 10 млн. жыл деп анықталып отыр, ал Африкадағы афралық - австралопитектің жасы 5 млн. жыл.

Зерттеушілердің баршасы «кроманьондықты» бірауыздан қазіргі адаммен теңестіре қарастырады [20]. Оның жасы түрліше анықталады: 40-50 мыңнан 200 мың жыл және тіпті 1 млн. жыл бұрын өмір сүрген деп. Оның скелеті алғаш рет 1868 ж. Франциядағы Кро-маньон үңгірінен табылғандықтан шартты түрде ол кроманьондық деп аталады. Неміс антропологі А. Эккер Оңтүстік Германиядан табылған «солтүстік типтес» бас сүйектердің қазіргі немістердің бас сүйектерімен бірдей екендігін анықтады. Мұндай «Солтүстік

типте» бас сүйектерді швед антропологі Андерс Ретциус Скандинавия мен Солтүстік Германияның көптеген жерлерінен тапқан. Осылардың негізінде өзінің құрылымы жағынан қазіргі «Солтүстік типтің», палеолиттік Еуропаның кроманьондық типке жататындығы жөніндегі болжам жасалынады. Франция антропологиялық мектебінің ірі өкілі Арман де Катраж кроманьондық блондин, сұңғақ бойлы (орташа биіктігі 187 см.) және үлкен басты (миының көлемі 1600-ден 1900 куб см.-ге дейін) болған деген еді. Сондықтан О. Фишер кроманьондық нәсілден нордикалық нәсіл пайда болған деген болжамды алға тартқан. Демек, европеоидтықтар Солтүстікте кроманьондықтардың модификанттары ретінде жайғасқан. Әрине, дейді ол, олардың бір бастапқы түр ретінде бірнеше жаңа түрлердің бастауына негіз болуы мүмкін. Содан соң олардың Солтүстіктен Оңтүстікке қарай көш-қоны басталған. Басқа нәсілдердің, монголоидтықтардың оңтүстіктен солтүстікке қарай, Мұзды мұхиттің жағалауына, Гренландияға дейін барғандығы белгілі. Ал кроманьондықтардың Оңтүстіктен Солтүстікке қарай жаппай қоныс аударғандығы жөнінде археология ғылымында мәліметтер жоқ.

Неандерталдықтар бір замандары Скандинавия мен Солтүстік Ресейден басқа, бүкіл Еуропаны мекендеген. Олардың сүйектері Орта және Оңтүстік – Шығыс Азиядан, Оңтүстік Сібірден, Қытайдан, Қырымнан, Палестинадан, Африкадан, Ява аралынан табылған. Мамандар оның жасын түрліше анықтайды: 50-100 мың, 200 мың, тіпті мың жыл бұрын өмір сүрген деп. Бірінші неандерталдық сүйектер Дюселдорфтың маңынан 1856 ж. табылды. 1997 ж. Мюнхен университетінің мамандары оның сүйектерінің ДНК сараптамасын өткізді. Оның жасын 50 мың жыл деп анықтады. Цюрих университетінің мамандары 2 жасар неандерталдық пен кроманьондықтың бас сүйектерін салыстырып, олар мүлдем түрліше қалыптасқан деген қорытындыға келді. Шимпанзе миының маңдай бөліктерінің үлесі ми кеңістігінің шамамен 14 %-ін құрайды, бұл неандертальдықта – 18 %, кроманьондықта және қазіргі европеоидтықта 24 %-тен жоғары [10, 26]. Неандертальдықтардың бет пішінінен негроидтық пен австралоидтық нәсілге тән ұқсастықтарды көруге болады. Неандертальдықтардың мүрделері сақталмаған, тек скелеттері ғана табылып, олардың терісі түсінің қандай болғандығын ешкім де айта алмайды. Олар да адамдық қасиеттерге ие болған. Мустьер мәдениетін жасаған: тас және сүйектен жасаған құрал-аспаптары табылды. Отты білген. Бұдан 40 000 жыл бұрын өлгендерін қарабайыр рәсімдер бойынша арулап жерлеген, о дүниені еске алып, жоралғылар жасаған, аңшылық магияны қолданған. Қарадүрсін безендірулер пайда болған, бірақ кроманьондықтар сияқты өнер шығармаларын қалдырмаған (тасқа қашап салған суреттер, сүйектен жасалған скульптура сияқты). Неандертальдықтар мен кроманьондықтардың тұрақтарынан олардың мұқият бөлшектелінген, өңделген сүйектері табылған. Мұның өзі олардың бір-бірімен ымырасыз жауласқанын көрсетеді. Олардың бір территорияда

қарама-қарсы тұруы ондаған мыңжылдықтарға созылған. Бірақ бұл кезеңнің соңында, яғни бұдан 40 000 жыл бұрын кроманьондықтар неандертальдықтарды Еуропадан толығымен ығыстырып шығарған. Неандертальдықтардың тұрақтарынан табылған қалдықтар олардың бұдан 30 000 ж. бұрын Гибралтарда, Пиренейде жасағандығын көрсетеді. Олар кейініректе Оңтүстікке, Таяу Шығысқа, Жерорта теңізі аумағына барып өмір сүрген. Еуропа ғалымдарының пікірінше, кроманьондықтар неандертальдықтардан пайда болмаған. Кроманьондықтар 30 000 ж. ішінде біртіндеп араларындағы метистерден, екіншілік кроманьондық-неандертальдық нәсілдердің өкілдерінен (олардың арасында қан араласулары болғандығы белгілі) құтылып, яғни тазаланып үлгерген. Осынау ғалымдардың айтуынша, Дарвин өз кезінде айтқан екен: табиғат бірінші кезекте қажетсіз де артық, жетілмеген элементтерінен құтылуға тырысады деп. Кроманьондықтар өмірін әрі қарай жалғастыру үшін өзінің табиғатына сәйкес бейімделгіштігінің арқасында басқа нәсілдерден айырмашылығы болғандықтан осындай тазалануды бастан кешірген. Неандертальдықтардың гендік мұрасы қазіргі уақытта ақ нәсілдес Кавказдық, Алдыңғы Азиялық немесе семит типтес халықтардың арасынан табылады. Олардың сыртқы пішіні ғана емес, денесінің жүн басуы т.б., жіліктері мен сирақтарының құрылымы неандертальдықтарды Жер шарының оңтүстіктегі тұрғындарымен туыстастырады (бұлардың сүйектерінің буын жақтары европеоидтарға тән емес, тізесін бүгіп, аяғы бақайларының ұшын ұстап көп уақыт бойы отыру әдетіне байланысты қалыптасқандығын көрсетеді). Неандертальдықтардың сүйектері Шығыс Еуропаның көптеген бөлігінен, Солтүстік Сібірден, Америкадан, Австралиядан табылмаған. Олар, әрине Еуропаның байырғы тұрғындары еді. Олардың қалдықтары Англия, Германия, Италия, Франция, Югославия және Оңтүстік-Шығыс Азия мен Оңтүстік Сібір, Қытай, Қырым, Палестина, Африка (Родезияға дейінгі жерлерден), сондай-ақ Ява аралынан табылды. Бұл жерлердің бірсыпырасында неандертальдықтар мен кроманьондықтар бір-бірімен араласып, толығымен жұтылып кетіп, гомогендік екіншілік нәсілдер мен этностарға ажыраған. Мұнда доминанттық тип жойылып, кейде алғашқы екі тип уақыт өтісімен фрагменттік және жекеленген түрде ғана көрінеді. Неандертальдықтармен болған қан араласудың нәтижесіндегі неандертальдық элементтерді европеоидтық доминанттық белгілер ығыстырып шығарып отырған. Сондықтан неандертальдық белгілер ақ түсті европеоидтықтардың арасында өте аз кездеседі. Оңтүстік өңірлерде, Алдыңғы Азия мен Жерорта теңізі маңайындағы жерлерде неандертальдықтардың доминанттық элементтері немесе олардың этностық-гибридтері (эфиоптар, египеттіктер, семиттер) кездеседі. Мысалы, Кафех тауындағы Назаретте бас сүйегінің биік төбесі бар немесе дөңгеленіп келген желкесі сияқты кроманьондық белгілері бар сүйектер табылған. Дәл осындай қалдықтар Сириядан (Ябруд), Ливиядан

Әбушәріп С. Адам – нәсіл – этнос: пайда болуы және эволюциясы.

(Хауа-Фтеах), Мароккодан (Джебел-Ирхуд), Ирақтан (Шанидар) табылды. 1963 ж. жапондық экспедиция Израиль жерінен бойы кроманьондыққа шақ (170 см) неандертальдықтардың тұтас қаңқасын тапқан. Әрине, Еуропада кроманьондықтар неандертальдықтардан сақталып қалған белгілерін өздерінен тамшылатып сығып тастаған еді, бірақ мұны Алдыңғы Азия мен Жерорта теңізі аймағында жасай алмады. Нақ осы жерлерде олар бір қазанда қайнап араласты. Дегенмен де аман-сау құтылған неандертальдықтар таулы шатқалдардан өтіп, бірте-бірте бүкіл Африканы мекендей бастады, ал европеоидтық кроманьондықтар өзінің жерінде, Еуропада орнықты; негроидтық пен австралоидтық болып қалған неандертальдықтар өз жерінде, негізінен Африкада, кейініректе Индонезияның оңтүстігінде (оларды бұл жерге кроманьондықтардың ұрпақтары болған үндіарийлер ығыстырып әкелген еді), Австралияда, Тасманияда, ал дүниедегі алғашқы аралас-құралас болған нәсіл өзінде, яғни Алдыңғы Азия мен Жерорта теңізінде қалды. Бұл үдеріс шамамен б.з.- дан 30 000 жыл бұрын болған еді.

Ал жұтыла қоймаған кроманьондық эшелондардың жарықшақтары – берберлер және олармен туыстас рифтер т.б. аман қалып, тіпті семит тілінде де емес, өзінің тілінде, бербер-ливиялық тілде сөйлеген-ді.

Адам тәріздес маймылдар да, палеоантроптар да өмір сүрмеген Солтүстік мұзды мұхиттың жағалауында кенеттен кроманьондықтар пайда болған. Олар тіршілік үшін аса қолайсыз зонада қалайша пайда бола қалды? Мұны 1920 ж. неміс метеорологі, аэронавты және полярлық зерттеушісі Альфред Вегенер тарапынан жасалынған жер апаттарының литосфералық (Жер шарының сыртқы қатты қабаты) теориясы бойынша түсіндіруге болады. Әлдеқандай аспандық дене Жерге келіп соқтыққанда оның сыртқы қабатының полостері мен экваторының орны өзгеріп кетеді екен. Көптеген ғалымдар алапат апаттың жекеленген теориясын тұжырымдаған: Планетаның бір бөлігінде ауаның кенеттен салқындауы немесе бірден аптап ыстықтың болуы ауа мен судың химиялық жағынан өзгеруі, жер сілкінісі, топан судың басуы [21].

Біздің Жеріміз Күнді және өзінің осін айнала мәңгі қозғалысында инерциялық системаны құрайды. Оның қабығының қалыңдығы 50-ден 70 км-ге (тағы бір басқа мәліметер бойынша 20-дан 40-қа) дейін жетеді – бұл біз өмір сүретін Жер қабаты. Бұл қабат пен ядроның арасында балқыған магма бар. Оның біршама көлемдегі ядро мен электромагниттік сигналды өткізбейтін күндегі сияқты қызған газдардың араласқан материалынан тұратын массалары бар. Сондықтан Жердің бүкіл қабаты аспандық қатты денемен соқтығысқанда өзінің айналу осі мен полостеріне қатысты орнын ауыстырып алады. Аса жойқын соққы кезінде полостердегі мұздың аса ауыр да үлкен массасы пайда болады. Және Жердің үстіңгі қабаты сойқан жарылысқа ұшырай, жырттылып-жырымдалып бір тектоникалық (жер қыртысы және онда болып жатқан өзгерістер) платформа (биіктеу төсемі) басқасының үстіне шығып кетеді. Барша мұздар еріп, топан су басады,

тіршілік иелерінің бәрі жойылады немесе флора мен фауна аса үлкен кеңістікке әп-сәтте жылжып барып тап болған платформаның астында көміліп қалады. Содан соң миллиондаған жылдар бойы жойқын қысымның астында қалған бұл кеңістікке оттегі кірмегендіктен, ол жерлер газ, көмір, мұнайға айналады. Экватор аймағындағы мұзды таулар мен шөлдер еріп, Топан су басады. Жер қабатында соқтығыстың нәтижесінде жүздеген үлкенді-кішілі (диаметрі 100 км) кратерлер (терең шұңқырлар) пайда болады. Бұл ретте Воронеж түбіндегі кратерді (диаметрі 100 км) айтсақ та жеткілікті. Жер қабатын қозғаған соңғы күшті соққы бұдан 10 000 жыл бұрын болған, шамасы Платон айтқан Атлантиданың жоқ болып кетуі осы кезге тұра келсе керек. А.К. Полеванов радиоуглерод әдісі арқылы соңғы 50 000 жыл ішіндегі литосфералық катострофаның мезгілін анықтаған. Ол бойынша, Сібір кеңістігі полюс пен экватордың арасында өз орнын бірнеше рет өзгертіп тұрған, солтүстікте, экваторда т.б. жерлерде орналасқан. Ең сойқан соққының нәтижесінде Антарктидағы диаметрі 240 км.-ге жететін үлкен кратердің пайда болғандығы белгілі. Сол соққының нәтижесінде Антарктида Оңтүстік полюсте пайда болған. Бірақ 50 млн. жыл бұрын (неоген кезеңінде) кейбір тіршілік иелері аман қалған. Гүлденген суптропиктер қас-қағымда мұздың астында қалуы мүмкін ғой. Егер Антарктида мұзының қатты материктік негізі болса, соққы жасалынысымен онымен бірге қозғалысқа келіп, инерциялық системаны құрағандықтан, Арктиканың мұзы өз орнында қалып, жер қабаты флора – фаунасымен оның астына қарай түсіп кетуі мүмкін екен. Осындай жағдайда болған мамонттардың мұздатылған (тоңазытылған) денесі Тундрадан 1799 жылы табылды. Мәңгі мұзда сақталған мамонт ас қазанында, тіпті аузында да әлі қорытылып үлгермеген тамақ қалдықтары сақталынған екен. Бұл қалдықтар – олар табылған жерден 1,5 мың шақырым алыстағы оңтүстікте өскен тропикалық өсімдіктер және ағаштардың жапырақтары мен бұтақтары еді.

А.К. Полеванов мына мәліметтерді келтірген: «Ірі сүтқоректілердің 70-тен артық түрлері 10 000 жыл бұрын көзді ашып-жұмғанша жойылып кеткен. Жердің барлық бөлігінде 40 000 ірі жануардың сүйектері қабірстанға айналды. Лахов аралдары мамонттар, носорогтар, бұқалар т.б.-дың үйіліп жатқан сүйектерінің көптігінен Сүйек аралдары деп аталған. Жануарлар сүйектері Германия, Дания, Оңтүстік Англия, Испания және көптеген жерде үйіліп жатып қалған. Аляскадан да сондай жағдайды көруге болады. Тарихқа дейінгі дәуірлерде піл сүйектері Германиядан, Азов жағалауынан табылды. Аталмыш соққының нәтижесінде мамонттар бірнеше минуттың ішінде тұрған тұрағы-жерімен бірге Поляр шеңберінің аржағынан бір-ақ шығып тез арада үсіп өлген.

Еуропалықтардың пікірінше, кроманьондықтардың солтүстікте туылуы мүмкін емес, онда олар ешкімдерден пайда болмаған, космостық жағдайларға байланысты со жаққа барып қалған. Олар отты және көп нәрселерді

Әбушәріп С. Адам – нәсіл – этнос: пайда болуы және эволюциясы.

білгендіктен, аман қалып, тез арада көбейіп Оңтүстікке қарай жол тартқан, өздерінің жолындағылардың бәрін ысырып тастап, қарадүрсін неандертальдықтарды қуалай отырып оңтүстікке жеткен. Авторлардың жазуынша, кроманьондықтардың Поляр шеңберінің арғы жағында ешқандай эволюциясының болуы мүмкін емес. Онда тек өте дамыған, кемел де ақылды адамдар ғана аман қалар еді. Олардың өркениетінің бұрынғы орталықтары бүгіндері Арктика мұздарының астында қалған. Бірақ жойқын апаттан соң өздерінің жадында сақталған ақыл-ойы мен тәжірибесінің арқасында және жаңа табиғи-географиялық жағдайда өмірін жалғастырған кроманьондықтар тасқа қашап салынған жоғары деңгейдегі кескіндемені дүниеге әкеліп, жедел мәдени құрылысты бастап жіберген. Олар бұрынғы мәдени, өркениеттік-этностық бірлігін жаңа жағдайда сақтап қалуы мүмкін емес еді. Өйткені, олардың басты ұраны әр «кім өзінше тіршілігін жалғастырып, өзін-өзі құтқарсын» дегенге саяды. Ақ нәсілдің этностарға бөлшектенуі мұздың жиегінде қалып, өлім аузынан аман қалған дәуірден басталады. Бұдан кейін кроманьондықтардың бірсыпырасы Сібірде қалды, басқалары Алтайдан баспана тапты, тағы басқалары қазіргі Қытайдың Солтүстігінде, кімде-кім Скандинавияда, Орыс платформасында және Батыс Еуропада тіршілігін жалғастырды.

Антропогенез дәуірінде Жердің географиялық картасы басқаша көріністе еді. Еуропа қазіргі Еуропадай емес еді, ол экватордың төменгі жағында болуы керек, Африка Антарктиданың орнында болуы тиіс, қазіргі Америка Африка мен Еуропаға жапсарлас жерлерде немесе Азиямен шектес жерлерде болған шығар деп болжамданады.

Жоғарыда есімдер тілге алынған генетиктер, археолог - антропологтар және расологтардың кроманьондықтар мен неандертальдықтардың нәсілі жөніндегі, сондай - ақ олардың Орталық Азия мен Сібірге қоныс аударып, жергілікті тұрғындармен араласқандығы жөніндегі пайымдауларының ғылыми негізі солқылдақтау. Тек бас сүйектер мен скелеттер негізінде ғана қорытынды жасауға болады ма?

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Авдеев В.Б. Расология. – М.: Белые альвы, 2005.
2. Шнирельман В.. Новый расизм в России//Этногенез — Википедия ru.wikipedia.org/wiki/Этногенез.
3. Зубов А.А. Дискуссионные вопросы теории антропогенеза// Этнографическое обозрение, 1994, с.6.
4. Энтони Барнетт. Род человеческий. М., 1968; В.Б. Авдеев. Расология. М., Белые альвы, 2005. – С. 366; Ю.Д. Беневоленская. Проблема выявления сапентной и неандертальской линии на ранних стадиях эволюции (Курьер Петровской Кунсткамеры. Вып. 8-9. СПб., 1999, т.б.
5. Зубов А.А. Некоторые данные одонтологии к проблеме эволюции человека и его рас// сб. Проблемы эволюции человека и его рас. М., 1968.

6. International Human Genome Sequencing Consortium (2004). «Finishing the euchromatic sequence of the human genome». Nature 431 (7011): 931-45. PMID 15496913.
7. Қасымбаева Т., Аманжолова Л. Тіршіліктану. Биология. – Алматы: «Мектеп», 2003. – 318 б.
8. Дубовая Н.А. В сб.: Проблема расы в российской физической антропологии. – М., 2002.
9. Вишневский Б.Н. Человек, как производительная сила. Л., 1925.
10. Авдеев, В.Б. Севастьянов А.Н. Раса и этнос// Расология.- М.: Белые альвы, 2005.
11. Абдушелишвили М.Г. и В.П. Волкова-Дубровина. О соотношении расовых и морфофизиологических признаков// Вопросы антропологии. Вып. 52, 1976.
12. Шмальгаузен И.И. Биологияның кибернетикалық мәселелері. М., 1968.
13. Этногенетика. <http://nedosionist.livejournal.com/> (nedosionist.livejournal.com) wrote in idelsong.
14. Хитъ Г.Л., Долнинова Н.А. Расовая дифференциация человечества. – М.: Наука, 1990.
15. Бунак В.В. О гребнях на черепа приматов // «Русский антропологический журнал», т. 12, книга 3-4, 1922.
16. Георг Бушан «Наука а человеке» (М., 1911).
17. Мошкова В.А. «Новая теория происхождения человека и его вырождения» - Варшава, 1907.
18. Единство и многообразие человеческого рода. М., 1997.
19. Аркин А.С., Д.Н. Зернов. О расовых особенностях в строении мозговых полушарий человека// Журнал: Невропатологии и психиатрии им. С.С. Корсакова, книга 3-4, 1909.
20. Н.Н. и И.А. Чебоксаровы. Народы, расы, культуры. М., «Наука», 1972. – С. 91.
21. Радышевский Д. День, когда перевернется Земля. – Московские новости, № 40, 11-18 октября 1998 г.; В. П. Полеванов. Сумерки богов. Сайт Росс. Ассоциации мирового развития: <http://> Цит. По вышеназванной работе Севастьянова: стр. 30.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается возникновение и эволюция расы и этноса. В этой связи приводятся мысли и утверждения исследователей, в частности Л.Н. Гумилева, Дж. А. Тойнби и др. В ней большое место отведено позициям и обоснованиям моногенистов и полигенистов (моноцентристов и полицентристов) по вопросам природы расы и этноса, их взаимосвязи. В этой связи мы разделяем логику суждений и стиль доказательств исследователей, утверждающих, что не все расы, этносы и люди одинаково наделены природными психическими и интеллектуальными способностями. Они доказывают это на основе анализа химизма, электро-магнитных свойств крови, внутренней секреции, белков, а также трансферринов и иммуноглобулинов представителей разных рас и этносов. Хочется верить сторонникам позиции, согласно которой все расы, этносы и люди генетически и психически равны. Однако, они приводят мало фактов на этот счет и их система доказательств кажется недостаточной.

В статье показывается, что в человеческом бытии расовые и этнические маркеры тесно переплетены между собой.

(Абушарип С. Человек – раса – этнос: возникновение и эволюция)

SUMMARY

The article discusses the origin and evolution of race and ethnicity. In this regard, are thoughts and statements of researchers, in particular, LN ENU, J. Toynbee, etc. It is a great place allotted positions and justifications monogenists and poligenists (monocentrism and polycentrism) on the nature of race and ethnicity, and their interrelationships. In this regard, we share the logic of

Әбушәріп С. Адам – нәсіл – этнос: пайда болуы және эволюциясы

propositions and proofs style of researchers who claim that not all races, ethnic groups and people are equally endowed with natural mental and intellectual abilities. They prove this by analyzing the chemistry, electro-magnetic properties of blood, internal secretion, protein, and transferrin and immunoglobulins representatives of different races and ethnicities. Hopefully advocates the position that all races, ethnic groups and people are genetically and mentally. However, they give little evidence to this effect and their system seems to be a lack of evidence.

In this paper we show that in human existence racial and ethnic markers are closely intertwined.

(Abusharip S. Man – race – ethnos: rise and evolution)

ÖZET

Makale kökeni ve ırk ve etnisite evrimi tartışıyor. Bu bağlamda, araştırmacı düşünce ve ifadeleri özellikle, LN de vardır TRK, J. Toynbee, vb harika bir yer tahsis pozisyonları ve gerekçeleri monogenists ve ırk ve etnisite niteliğine poligenistov (monotsentristov ve politsentristov), ve ilişkiler olduğunu. Bu bağlamda, önermeler ve tüm ırklar, etnik gruplar ve insanlar eşit doğal zihinsel ve entelektüel yetenekleri ile donatılmış olduğunu iddia araştırmacıların deliller tarzı mantığı paylaşım. Bunlar kimya, kan elektro-manyetik özellikleri, iç salgı, protein, ve farklı ırklar ve etnik transferrin ve immunoglobülin temsilcileri analiz ederek bu kanıtlamak. Umarım tüm ırklar, etnik gruplar ve insanlar genetik ve zihinsel olduğu konumunu savunuyor. Ancak, bu yönde çok az kanıt vermek ve onların sistem kanıt eksikliği gibi görünüyor.

Bu yazıda insan varlığının ırk ve etnik işaretleri yakından iç içe olduğunu göstermektedir.

(Abuşarip S. Adam – ırk – etnos (etnic): ortaya çıkma ve evrimi)